

אנדרוגינוס (יבמות פא-פג)

גליון 341

איתא במשנה בדף פא. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה וכו'. אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא. ר' אליעזר אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר. ונחלקו בגמ' בביאור שיטת ר' יוסי במשנה, דלר"ל מאכילה בתרומה ואין מאכילה בחזה ושוק, דאנדרוגינוס הוא ספק איש ספק אשה ותרומה בזמן הזה דרבנן, ובדרבנן הקלו להחשיבה כאשתו אבל בזמן שבית המקדש קיים ויש חזה ושוק אז אפי' בתרומה דרבנן אינה אוכלת אטו תרומה דאורי'. ולר' יוחנן אף מאכילה בחזה ושוק, דס"ל לר' יוסי דאנדרוגינוס הוא ודאי זכר, ואשתו אשת כהן גמורה מדאורייתא. ומק' הגמ' בדף פב: מסיפא דמתניתין דר"א אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר, משמע דלת"ק אינו חייב דהוי ספק זכר וכו'. ודוחה הגמ' דבין למר בין למר הוי ודאי זכר, רק דנחלקו אי חייבין סקילה גם בבא על נקבותו, דלת"ק חייב משני מקומות, ולר"א חייב רק כזכר, במקום זכרות ולא במקום נקבות. ובדף פג. מובאת ברייתא דרבי יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הוא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה. ואמר רב דליתא למתניתין מקמי ברייתא, דר' יוסי דמתניתין חזר בו, ולמסקנה נקט דאנדרוגינוס הוא ספק זכר. ולשמואל המשנה היא העיקר, ושיטת ר' יוסי למסקנה היא דהוי ודאי זכר. אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס וכו'. ופירש"י כר' יוסי דמתניתין (עי' תוס' בד"ה הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס) ואמרי בי רב היינו רב הונא, ופליג אדאמרן לעיל שר' יוסי דמתניתין הדר ביה. היוצא לפי רש"י דריו"ח ושמואל ורב אליבא דרב הונא כולהו ס"ל דלר' יוסי אנדרוגינוס הוא זכר ודאי, ורב ושמואל פסקו דהלכה כמותו (לריו"ח אין הכרח שכך פסק אבל כך למד במשנה אליבא דר' יוסי ודלא כריש לקיש). ולא פסקו כר' יוסי של הברייתא דס"ל דאנדרוגינוס הוא בריה בפני עצמה. ובתוס' (בד"ה בריה בפני עצמה) פירש ר"י דהאי בריה לא הוי פירושו בריה בפני עצמה כמו שמצאנו במקומות אחרים אלא הוי ספק ולא הכריעו בו חכמים, ודלא כטומטום שהוא ספק כי המקום מכוסה, ואם יקרע נדע מה הוא אבל אנדרוגינוס שיש לו זכרות ונקבות הוי ספק שא"א לקבוע מה הוא. אמנם ברי"ף (דף כו לדפי הרי"ף) משמע שפסק כר' יוסי דהברייתא, דאנדרוגינוס הוי ספק זכר. והביא בנמוקי יוסף דכן נקט ר"ח. ולרב אין חיוב סקילה בבא על האנדרוגינוס. ואע"ג דר' יוחנן אמר לעיל אף מאכילה בחזה ושוק, ורב וריו"ח הל' כריו"ח, אפשר לומר דלא פליג בהא עם רב אלא פליג על ריש לקיש בלישנא דמתניתין. אבל לדינא אימא לן דמודה דפסקינן דהוי ספק זכר (כר' יוסי דברייתא). והביא דהרשב"א הקשה על הרמב"ם שפסק (פ"ז תרומות ה"ד) כר' יוסי דברייתא שאינו מאכיל אשתו בתרומה לפי שהוא ספק, ובכל זאת פסק (פ"א איסור"ב ה"טו) כר' אליעזר דחייבין עליו סקילה כזכר. ואם אתה מספקו בנקבה היאך אתה סוקל על ביאתו כזכר. ושם הוא סובר דאף ר"א סבר דבריה בפני עצמה היא אלא שמחייבין עליו סקילה כזכר מגזירת הכתוב, דכתיב ואת זכר לא תשכב משכבי אשה, אי זהו זכר שיש בו שתי משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס, ולא דקריה זכר אלא שאין חייבין עליו אלא ממקום זכרות. ולכאורה הביאור הוא שלא כתוב בפסוק שהוא זכר אלא דאדם כזה שדומה לזכר ויש בו שני משכבות כי הוא גם דומה לאשה אז דינו הוא שאם באו עליו דרך זכרותו חייבין. ואין המלה זכר בא ללמד שהוא זכר אלא שחייבין על אדם כזה רק דרך זכרותו.

והנה התוס' ביארו דאנדרוגינוס לפי המ"ד דבריה בפני עצמה היא פי' שהוא ספק. אמנם בחי' הרמב"ן כתב דלשון בריה בפני עצמה משמע לאפוקי מספק כמו שמצאנו בכוי דנחשב בריה בפני עצמה. והוכיח שאין הכוונה דהוי ספק בהמה ספק חיה אלא מין בפני עצמו. וה"ה אנדרוגינוס אינו זכר ולא נקבה, וז"ל לפי שלא הכריעו עליו בסימנין של איש לעשותו כאיש ולא בסימנין של אשה לעשותה כאשה. לפיכך

הוציאוהו מכלל שניהם ועשאוהו בריה בפני עצמו, לא אמרו שלא הכירו אלא שלא הכריעו, שאין נקבה אלא במוכרעת בסימנין לנקבה ואין זכר אלא בהוכרע לזכרות.

והוכיח הרמב"ן כשיטתו דהא רב אמר (בדף פג:) דחייבין עליו סקילה משני מקומות (והרמב"ן אזיל בשיטת הרי"ף דרב פסק כר' יוסי של הברייתא ולא כמתניתין) ואי הווי ספק נקבה היאך חייבין עליו סקילה. וליכא למימר שאני התם דכתיב ואת זכר וכו' אי זהו זכר שיש בו שני משכבות וכו' דאי ספיקא הוא לא מתרבי בזכר כלל. ואי מתרבי מהתם לא מסתפק בנקבה אלא ודאי בריה שאינה זכר ונקבה קאמר.

הרשב"א כתב דלמרות דהוי ספק נתרבה לסקילה אבל הרמב"ן למד דלא יתכן, וע"כ דהוי בריה אחרת דדינה כזכר לגבי סקילה. בפירוש רבינו אברהם מן ההר (בדף פג) כתב בשיטת הרמב"ם כהרשב"א, שחייבין עליו סקילה בזכרותו למרות שפסק (פ"ד אישות הי"א) שקידושיו קידושי ספק.

ישנה שיטה נוספת בענין אנדרוגינוס. הרמב"ם פסק (פ"ב שופר ה"ב) דאנדרוגינוס מוציא את מינו, דיכול לתקוע לעצמו. והשיג הראב"ד וז"ל זהו לדעת מי שאומר אנדרוגינוס בריה הוא אבל למי שאומר חציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו כעין מי שחציו עבד וחציו בן חורין, עכ"ל. הצד זכרותו שבו חייב בשופר ואין הצד נקבות של עצמו יכול להוציאו.

וכן נחלקו בהל' תרומות (פ"ז הט"ז) באנדרוגינוס כהן שנבעל ע"י אנדרוגינוס פסול, שנפסל לאכילת תרומה, דהרמב"ם פסק והוא שיבעול אותו דרך נקבותו אבל דרך זכרותו אין זכר פוסל זכר מן הכהונה, דשיטת הרמב"ם היא שאנדרוגינוס הוא או זכר או נקבה ואם הוא זכר אין זכר פוסל זכר בביאתו. ואם הוא נקבה אין נקבה פוסלת נקבה. ובכל זאת אם בא עליו דרך נקבותו כנקבה פוסל אותו. וצ"ב איך. וכתב בדרך אמונה דהאחרונים למדו ברמב"ם דרך מדרבנן פסלוהו כי נראה כביאת זכר על נקבה אבל בדרך זכרותו לא גזרו דאין דרך ביאה בכך ומחזי קצת כתרתי דסתרי וכאילו זכר פוסל זכר.

אבל הראב"ד כתב (שם בהשגה) דאתי צד זכרות שבו ומשמש בצד זכרות של זה דהיינו שלא כדרכה ופוסל משום אשה שנבעלה לפסול לה שלא כדרכה. דהראב"ד לשיטתו שיש באנדרוגינוס גם צד זכר וגם צד נקבה וכשנבעל הרי הצד נקבה שלו ג"כ נבעל ע"י הצד זכר של הבעל. ואע"פ שנבעל שלא כדרכו הרי אשה שנבעלת שלא כדרכה נפסלת. אבל להרמב"ם דהוי ספק ממנ"פ אין כאן פסול ואינו פסול אלא מדרבנן. ובר"י קורקוס ביאר דנחלקו בביאור דברי הירושלמי (יבמות פ"ח ה"ו) דשם אמרו באנדרוגינוס פסול שבא על אנדרוגינוס, אם זכר הוא אין זכר פוסל זכר, אם נקבה היא אין נקבה פוסלת נקבה. צד זכרותו של זה פוסלת צד נקבותו של זה. הראב"ד למד שכתוב כאן שיש לו צד זכרות וצד נקבות, ולכן הזכר שבו פוסל את הנקבה שבו. אבל הרמב"ם למד דבאמת הוי ספק ומדרבנן החמירו לפסול באופן שנראה כביאת זכר בנקבה. אמנם בחי' הגר"ח (יבמות פג) ביאר דחלוק הדין של פסול זונה מהדין של נבעלה לפסול לה שנפסלת מן התרומה, שפסול זונה הוא פסול הגוף אבל הדין לגבי תרומה הוא שהביאה אוסרת אותה מלאכול בתרומה (עיי"ש). ונלמד מהפסוק ואת זכר שיש על ביאת אנדרוגינוס שם ביאה לפסול. וסבר הרמב"ם דלא איתרבי אלא ביאה כדרכה. אבל לא חל על האנדרוגינוס פסול זונה דרק באשה שייך הפסול דתהיה לאיש זר. וכאן כל פסולו הוא מדהוי ספק זכר, ואיך ייפסל זכר ע"י זכר. אלא דיש דין נוסף שהביאה פוסלת מתרומה ומרבינן דיש לביאה זו שם ביאה לפסול אפי' שהוא ספק זכר. ולפי"ז נפסל מתרומה מדאור' אפי' שהוא ספק.

והנה בתורת כהנים (קדושים פרשתא י' פרק י' אות י"א) נדרש שהזכר שבא על הזכר חייב סקילה. עונש שמענו, אזהרה מנין, ת"ל ואת זכר לא תשכב משכבי אשה. וכתב בפ"י הראב"ד ויש מי שדורש את הזכר באנדרוגינוס שהוא חייב עליו משני מקומות, איזהו זכר שיש בו שתי משכבות, הוי אומר זה אנדרוגינוס.

אבל בר"ש משאנץ כתב וז"ל ויש שדורשו לאנדרוגינוס, ואומר איזה דבר שיש בו שתי משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס. ויש לדייק דהראב"ד כתב כלשון הגמ' בסוגיאן איזהו זכר וכו' אבל הר"ש כתב איזה דבר. ולפי"ז מבוארת שיטת הרמב"ם היטב שלמרות שנתרבה לסקילה לא כתוב בזה שהוא זכר. אבל מה נעשה דהר"ש בעצמו בסוף מס' ביכורים ביאר דאפי' אי הוי נקבה רבי קראי שחייב סקילה, והביא את לשון הגמ' בסוגיאן איזהו זכר. וע"כ הבין דאפי' שנקרא זכר בפסוק אין זה מחייב דהוי ודאי זכר כמו שכתב הרשב"א.